

DUBROVAČKA LADANJSKA ARHITEKTURA 15. STOLJEĆA I GUČETIĆEV LJETNIKOVAC U TRSTENOM

Nada Grujić

UDK 728.8 (497.5 Dubrovnik) "14"
Izvorni znanstveni rad
Nada Grujić
Filozofski fakultet u Zagrebu

Autorica analizira ljetnikovac Ivana Gučetića u Trstenom (građen od 1494. do 1502. g.) u relaciji s istodobnom ladanjskom arhitekturom šireg kulturnog prostora. Gučetićev ljetnikovac u Trstenom spaja gospodarske i rezidencijalne faktore što je odlika renesansnih vila koje se po uzoru na antičke grade na kraju Quattrocenta. Iscrpnom arhivskom i komparativnom analizom dokazuje se da je to prvi dubrovački ljetnikovac na kojem se pojavljuju samo renesansni oblici i prozori s polukružnim lukom na prvom katu. Morfološke i funkcionalne karakteristike ljetnikovca otkrivaju poznavanje ideja i tendencija suvremene humanističke arhitekture.

Ideje humanizma pokreću u 15. stoljeću i stvaranje novih arhitektonskih prostora. Pojam humanističke arhitekture s najviše se razloga primjenjuje na vile, a pogotovo je prikladan za dubrovačke ljetnikovce jer takvo određenje nadilazi ono stilsko. Naime, gotički izgled mnogih ljetnikovaca koji su nastali ne samo u 15. stoljeću već i kasnije, u prvoj polovici 16. stoljeća, unosi određenu zabunu. Ima i krivih prosudbi o njihovu primatu, ali se i previđa da bitna obilježja renesansnih ljetnikovaca imaju korijene u prethodno uspostavljenoj tipologiji. Važno je stoga postaviti dubrovačke ljetnikovce 15. stoljeća u relacije s istodobnim vilama šireg kulturnog prostora i podsjetiti na neke njihove odrednice koje su ostale nedorečene.¹ Bez njih se teško može pojmiti i posebnost ljetnikovca koji od 1494. do 1502. godine gradi Ivan Gučetić u Trstenom.

¹ Ovaj tekst dopuna je dosad objavljenim pregledima (N. Grujić, *Prostori dubrovačke ladanjske arhitekture*. Rad JAZU, knjiga 399, Zagreb 1982, str. 20-27; *Ladanjska*

Vile (ljetnikovci) u 15. se stoljeću i u Italiji uspostavljaju kao nova arhitektonska vrsta, ali regionalna obilježja sve do kraja toga stoljeća ostaju dominantna. Utoliko su življe rasprave o njihovim mogućim ishodištima. Premda se pomnijom analizom može otkriti da postoji zajednički mentalni substrat, svuda se dokazuje da se građevinske strukture koje su otprije postojale bilo u izvangradskom ili u gradskom prostoru u okviru određenih okolnosti prilagođuju novim namjenama, novim zahtjevima. Upravo s obzirom na raznolikost rješenja, svako istraživanje i širenje geografskog obzora tih procesa pridonosi njihovu razumijevanju. Pridonosi mu nedvojbeno i dubrovačka ladanjska izgradnja bitnim svojim značajkama, prostornim i idejnim.

U dubrovačkoj arhitekturi izgradnja ljetnikovaca u 15. stoljeću od osobite je važnosti zbog pojave renesansnih oblika i prisutnosti talijanskih, poglavito firentinskih majstora. Stoga se svaki od malobrojnih spomenika arhitekture tog razdoblja pomno analizira, odmjeravaju inovacije, ispituje njihova recepcija i difuzija. Njih doduše uspoređuje ponavljanje prethodnih oblika ali oni istodobno ukazuju i na ishodišta.

U suvremenoj znanosti geneza vila predmet je rasprave koja još nije zaključena. Njeno središnje pitanje svodi se na određenje tipologije. U okvirima talijanske građe proučavanjem pojedinih vila ili cijelih regionalnih i tipoloških grupacija bave se najveći autoriteti, pa valja predstaviti neke njihove stavove.

U rasponu od priznavanja jedino različitih sustava unutrašnje organizacije do inzistiranja na »teritorijalnoj tipologiji«,² ističu se i neki pojedinačni doprinosi ovoj problematici. Ackerman objašnjava povijesni razvoj na osnovi formalne tipologije: »trodijelna fasada sa središnjom ložom i ugaonim kulama«, jedna od najraširenijih renesansnih shema okuplja, međutim, vile koje ne povezuje uvijek i strukturalna analogija.³ Uočavajući mnoge hibridne tipove, Frommel inzistira na dvjema usporednim tipologijama vila - na formalnoj i funkcionalnoj.⁴ Takvom gledanju Kurt Forster je dodao vrijednosti i povijesni kontinuitet seoske i pučke arhitekture koja je na uspostavu tipologije vila utjecala koliko i tradicija gradske izgradnje.⁵ S obzirom na raznolikost shema koje se javljaju u 15. stoljeću, Heydenreich je njihovo podrijetlo izveo najprije iz pet, potom iz tri tipa građevina (*villa castello*, *villa suburbana* i

arhitektura dubrovačkog područja, Zagreb 1991, str. 26-35, 102) i prigodnim člancima (Perivoj gizdavi, »Vijenac« 25, Zagreb 1994; Vrijeme ladanja - Gučetićev ljetnikovac u Trstenom (1494.-1502.), »Dubrovnik« 4, 1995.).

Arhitektonsku dokumentaciju obradio je i za tisak pripremio dipl. ing. arh. Ivan Tenšek (Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu).

² G. A. Mansuelli, Problemi della villa romana, u »Bollettino CISA«, XI, 1969, str. 34; G. Suitner Nicolini, Per una lettura urbanistica delle ville venete - proposta di una lettura territoriale, u »Bollettino CISA«, XV, 1973, str. 447-465.

³ J. S. Ackerman, Sources of the Renaissance Villa, u The Renaissance and Mannerism. Studies in Western Art. Acts of the Twentieth International Congress of the History of Art, II, Princeton, 1963, str. 6-18.

⁴ C. L. Frommel, La villa Madama e la tipologia della villa romana nel Rinascimento, u »Bollettino CISA«, XI, 1969, str. 48, 60.

⁵ K. Forster, Back to the Farm. Vernacular Architecture and the Development of the Renaissance Villa, u »Architectura«, 1, 1974, str. 1-12.

casa padronale di campagna).⁶ Rupprecht je utvrdio da povezanost gospodarskog i rezidencijalnog dijela vile nije renesansna inovacija već nasljedna osobitost venetske vile.⁷ U slijedu raznih metodoloških pristupa ističe se onaj Luise Giordano koja zaključuje da se antički rezidencijalni tip sačuvao u seoskoj srednjovjekovnoj izgradnji usprkos nizu formalnih i funkcionalnih modifikacija.⁸

Svako ozbiljnije razmatranje ladanjske arhitekture 15. stoljeća traži odgovor na najteže pitanje - o primatu gradske ili seoske arhitekture. Suvremena se znanost, naime, u tome ne slaže s gledanjem traktatista 15. stoljeća koji poput Francesca di Giorgia smatraju da kuće seljaka prethode onima građana. Naime, renesansni su se traktatisti oslanjali na teorijski autoritet Vitruvija koji kolibu smatra ishodištem svakog arhitektonskog oblika. Nedvojbeno je takvo gledanje u humanista poticao ugled što ga je dobila agrikultura i svi oni koji su u prošlosti provodili život na selu. Pozivajući se na njih, Silvije Enea Piccolomini će reći: »*Diocletianus cui orbis parabat, depositis imperij fastibus, in villa Salone agricultore studijs sese tradidit*« (Opera omnia, epistola V).

Oni koji se bave pitanjem podrijetla vila 15. stoljeća ne mogu naravno zaobići ni prve napisane norme za njihovu gradnju: nalaze se u djelu Bolonjezanina Piera de' Crescenziya *Opus Ruralium Commodorum* (Knjiga I, pogl. VII.) koje je nastalo kompilacijom starih tekstova oko 1300. godine.⁹ Od 1495. godine na naslovnoj stranici javlja se drvorez koji prikazuje vilu (*corte rustica*),¹⁰ te se izgrađene vile običavaju uspoređivati s tim prikazom a zane-maruje se tekst. No ilustracija se odnosi na tipičnu venetsku vilu tog vremena - dok se tekst samog Crescenziya odnosi na tipičnu lombardsku vilu. Za razmatranja o dubrovačkoj ladanjskoj izgradnji nije toliko važna ova regionalna distinkcija koliko činjenica da se tekst odnosi na vilu arhaičnijih obilježja. Ipak valja podsjetiti na to da je Michelangelo Muraro dubrovačke ljetnikovce vidio upravo kao *ville lombardesche è perfino gotiche*.¹¹

S obzirom na pretpostavku da se ovo toliko popularno djelo čitalo i u našim krajevima, navodim dio teksta koji je od početka 14. stoljeća sugerirao ovakav raspored: *dvorište je smješteno unutra i uređuje se na ovaj način: u*

⁶ L. H. Heydenreich, La villa: genesi e sviluppo fino al Palladio, u »Bollettino CISA«, XI, 1969, str. 11-22.

⁷ B. Rupprecht, Ville venete del '400 e del primo '500: forme e sviluppo, u »Bollettino CISA«, VI/2, 1964, str. 239-250.

⁸ L. Giordano, »Ditissima tellus«. Ville quattrocentesche tra Po e Ticino, u »Bollettino della Società pavese di Storia patria«, Como 1988, str. 147, 177.

⁹ Prvo talijansko izdanje pojavilo se u Firenci 1478. godine, drugo 1490. u Vicenzi, treće 1495. u Veneciji gdje je do 1564. izašlo još deset izdanja.

¹⁰ M. Morresi, *Villa Porto Colleoni a Thiene*, Milano 1988, str. 7.

Drvorez na naslovnoj stranici venecijanskog izdanja iz 1495. nosi naziv *corte rustica*, a u Trećoj knjizi (II. poglavlje) prikazuje se *casa rustica*, za koju je kao uzor poslužila gradska palača, iz čega izlazi da se u Venetu nije još uspostavio poseban arhitektonski tip.

¹¹ Dodaje: *pur nel loro innegabile primato, non devono essere considerate che un semplice episodio senza grandi conseguenze per l'avenire* (predavanje održano 1964. u rimskoj Hertziani, objavljeno pod naslovom *Civiltà delle ville Venete*).

sredini se pročelnog zida učini ulaz koji je širok najmanje XII koraka i iste širine se na suprotnoj strani učini izlaz kroz koji se ide u gumno, u vinograd ili u polja koja su straga... svaka polovica dvorišta koja je između vrata raspoređuje se i uređuje na ovaj način: da se s jedne strane puta koji dijeli dvorište učini gospodareva kuća koja ima dugačko pročelje uz put i malo se širi prema straga... U drugoj polovici dvorišta rade se kuće i kolibe uz rubove... Ako je otmjenost i moć gospodara tolika da zaziru stanovati sa svojim radnicima u istom dvorištu, moći će lako u spomenutom tako raspoređenom mjestu urediti svoje boravište sastavljeno od palača, kula i vrtova koje će odgovarati njihovoj plemenitosti.¹² Dakle, dok ilustracija pokazuje gospodarski dio u prednjem dvorištu, a u stražnjem utvrđenu rezidenciju do koje sredinom vodi put, tekst opisuje vilu gdje središnji put prolazi ograđenim prostorom dvorišta dijeleći ga na rezidencijalnu i gospodarsku polovicu. Znači da ilustracija ističe aksijalnu simetriju cjeline, dok tekst implicira asimetriju koja se iz namjene prevodi u raspored građevinskih dijelova. U oba slučaja, međutim, riječ je još uvijek o vili koja je neposredno vezana uz zemljoposjed.

Istodobno, počevši također od 14. stoljeća, *vila* postaje i *luogo di retiro*, *luogo di delizia*; *ville di diporto*, vile koje služe za razonodu prikazuju onodobni slikari, spominju kroničari, a opise života u njima nudi i humanistička literatura od Petrarke i Boccaccia, do Poggia Bracciolinija i Marsilija Ficina. Sukladno njihovu poimanju da su *otium* i *negotium* provode odvojeno i Beno Kotruljević u tekstu napisanom 1458. godine luči rezidencijalnu od gospodarske namjene. On govori o dvije vrste ljetnikovaca, savjetujući trgovcima da po mogućnosti posjeduju obje. »Jedan držiš zbog koristi i rente da prehraniš obitelj. Nije važno da bude daleko od grada jer moraš paziti samo na korisnost«. Ipak će i takvi ljetnikovci »biti korisni u doba pošasti i pokvarena zraka, a što su dalje, pogodniji su u ovu drugu svrhu«. Drugi ljetnikovac »neka služi za zabavu i osvježanje tebi i tvojoj obitelji, ali ne posjećuj ga previše jer često odlazanje na ladanje odvraća ljude od posla«. ¹³ I Alberti

¹² »Della intrisecha dispositione della corte... Primieramente dicho che la corte predecta si dispongha dentro et ordini in questo modo: che nel mezo della faccia dinanzi si faccia in essa l'entrata della via di larghezza di XII piedi ilmeno et di quella medesima largheza nella contraria parte si faccia l'uscita per la quale si vada all'aia: alla vigna o vero a campi dirietro... Et si facciono ne predecti luoghi porte belle o rustiche secondo la volontà del signore... apresso ciò la metà della corte la quale è d'alcuna parte delle porti si disponghi et ordini pello signore in questa maniera: cioè che allato della via che divide la corte si faccia la casa del signore la quale habbia la faccia lungha allato alla via et poco si distenda alla parte dirietro: et quella ch'el signore non chiude si ricompia la siepe alta di pruni o vero uno muro. Ma che la casa o pichola o grande che sia o murata o non murata sia coperta di tegoli et di canne secondo la facultà o piacimento del signore... Nell'altra mezza corte si facciano le case et le capanne allato alle ripe intorno che occhupino: o le due parti o l'una d'essa secondo i bisogni della famiglia de lavoratori et degli animali da nutrire rimanendo sempre la corte nel mezo expedita... Ma se la nobilita de signori et potentia è tanta che schifino d'abitare con suoi lavoratori in una medesima corte, potranno agiatamente nel predecto luogo così disposto fare dimorare il loro luogo ordinato di palagi et di torri et di giardini che alla loro nobilità et possanza si converrà«. (Pier de Crescenzi, *De Agricoltura*, Vicenza, 1490).

¹³ B. Kotruljević, *O trgovini i savršenom trgovcu*. Zagreb 1989, str. 387.

razlikuje vilu *suburbanu* od vile *agricole*, no još više razlikuje bogatog i siromašnog vlasnika (De Re Aedificatoria, knjiga V, pogl. 15-18.).

Osnovno obilježje vila u 15. stoljeću jest funkcionalna i tipološka polimorfnost. Ona se potvrđuje i na dubrovačkom području. Teško se, međutim, mogu u nas uspostaviti cjeloviti tipološki lanci, jer iz tog razdoblja nije sačuvan velik broj građevina.¹⁴ Stoga je nužno osloniti se i na dokumente koji uz imena vlasnika, graditelja i mjesta izgradnje nude ponekad i podatke o arhitektonskim oblicima. Među nazivima koji se od 13. stoljeća koriste u dubrovačkim dokumentima nalazi se i *villa*: znači zaselak, selište, gospodarsko imanje sa zgradama i obrađivačima, gospodarsku zgradu (u hijerarhiji naziva tog razdoblja moglo bi se reći da *sella* i *curia* označuju čak neke više oblike stanovanja).¹⁵ Ljetnikovci - »kuće izvan grada« - nazivaju se u dokumentima *domus* ili *case*, u tekstovima suvremenika *palazzi*, a na kasnijim geografskim kartama - *palazzi di delizie*.

Godine 1440. Filip de Diversis opisuje Gruž kao prostranu sigurnu luku koja je unaokolo okićena mnogim plodnim vinogradima, veličanstvenim palačama i divnim vrtovima. S obje strane Rijeke dubrovačke, kaže on, pružaju se lijepi vinogradi i privatne kuće s vrtovima.¹⁶ Nije slučajno da u Gružu spominje »veličanstvene palače i divne vrtove«, a u Rijeci dubrovačkoj tek »privatne kuće s vrtovima«. Arhivski izvori pokazuju da se u Gruškom zaljevu ljetnikovci javljaju već u 14. stoljeću;¹⁷ do polovice 15. stoljeća postao je ekskluzivnom zonom dubrovačkog ladanja.¹⁸ Istodobno se u Rijeci

¹⁴ Razlozi tome i mnoge su naknadne pregradnje. Do nekih je došlo nakon potresa koji je 1520. pogodio okolice grada, do nekih pak zbog pojačanog ulaganja u zemljoposjede u 16. stoljeću. Izvorni raspored građevinskih dijelova unutar čestice (posjeda) kod mnogih je ljetnikovaca izmijenjen (Pucićev ljetnikovac na Lapadu, Bundićev ljetnikovac u Gružu). Identifikaciju najranijih slojeva kod nekih ljetnikovaca otežavaju i neprimjerene obnove.

¹⁵ J. Lučić, *Prošlost dubrovačke Astoreje*, Dubrovnik 1970, str. 91.

Istom se riječi i srednjovjekovni dokumenti talijanskog područja različito koriste, *villa* znači boravište raspršenog tipa koje nije utvrđeno, smješteno podalje od grada. *Villa* je i zdanje okruženo skromnim nastambama u kojem povremeno boravi zemljoposjednik da bi nadzirao ubiranje plodova. *Ville* su i boravišta u neposrednoj blizini grada, tamo gdje sigurnost to omogućuje, a koriste se za povremene boravke gospodara i rasonodu.

¹⁶ Filip de Diversis de *Quartigianis*, Opis položaja, zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika, »Dubrovnik« 3, 1973.

¹⁷ C. Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji i kipari, Dubrovnik 1955, str. 71-84 (radove ugovaraju: 1333. Urso Crijević, 1347. Miho Bunić, 1347. Dživo Crijević, 1393. Niko Gundulić.

¹⁸ C. Fisković, Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku. Zagreb 1947. str. 78. U Gružu se ugovaraju zidarski i klesarski radovi za ljetnikovce Jurja Gučetića (1441.), dubrovačkog nadbiskupa (1444.), Šiška Đurđevića (1447.), Nikole Kabužića (1449.), Klementa Gučetića (1458.).

¹⁹ Dokumenti pokazuju da u Rijeci dubrovačkoj grade Marin Bunić (1447.), Marko Staj (1459.), Tadija Nalješković (1460.), Ivan Cvjetković (1463.), Ivan Gundulić (1473.), Ivo Kaboga (1488.) (*Isto*, str. 52, 78-79).

dubrovačkoj (gdje se u 14. stoljeću posjedi još brane kulama), spominju tek prve značajnije ladanjske gradnje.¹⁹ Uz pretpostavku da Bunići nisu u Rijeci dubrovačkoj imali više posjeda, mogu se slijediti i preobrazbe izgradnje: godine 1343. Marin Luke Bunića »na ušću rijeke pri moru« gradi kulu, godine 1447. Marin (?) Bunić naručuje balkone, vrata i balkonatu, znači gradi (uz kulu ili na njezinu mjestu) ladanjsku kuću,²⁰ a krajem stoljeća Ilija Crijević je na ladanju kod svog prijatelja Marina Bunića i piše poznate stihove o »ugodnom na osami boravku« (*O mihi iucundos...*); oko 1520. Bunići podižu veliki gotičko-renesansni ljetnikovac, a 1538. Petar Andrijić gradi njegovu kapelicu.

Nedvojbeno je u 15. stoljeću ladanjska izgradnja još uvijek intenzivnija u neposrednoj okolini grada²¹ i na otocima uz naselja²² gdje su i ljudi i njihov imetak bolje zaštićeni; postupno se potom širi na udaljenije predjele.²³ Logično je pretpostaviti da to kretanje prate i ulaganja, što se odrazilo na arhitektonsko oblikovanje, kao što je udaljenost od grada utjecala i na odnos rezidencijalnog i gospodarskog dijela, prema tome i na tipologiju ljetnikovaca.

Vratimo li se temeljnoj distinkciji koju i Kotruljević u svom tekstu ističe, oba su spomenuta tipa (i gospodarski i rezidencijalni) na dubrovačkom području već ustaljena i tijekom 15. stoljeća neće se promijeniti toliko njihove osnovne funkcije, koliko odabir smještaja i kvaliteta gradnje. Ne odnosi se to samo na prostore kojima se koristi vlasnik, već i na one koji služe gospodarstvu. Upotreba bolje građe, usvajanje novih tehnika u agraru te razvoj napoličarskog radnog odnosa mijenjaju i ulogu vlasnikova boravišta: iz ladanjske kuće se nadzire posjed, ona je jezgra sve djelatnosti, bilo da je izolirana ili okružena nastambama i gospodarskim zgradama.

Navedene okolnosti itekako određuju arhitektonsku tipologiju ljetnikovaca, jer koncept humanizma - pa ni dotadašnji opisi vila - nisu u 15. stoljeću dovoljni da se oblikuje njihova arhitektura u smislu neke apsolutne vrijednosti, bitno različite u odnosu na gradnje koje potječu iz srednjega vijeka. Humanistička književnost sugerira preobrazbe krajolika vezane uz klasičnu tradiciju, ali ne određuje prije samog kraja stoljeća promjene arhitektonskih oblika s obzirom na tipologiju i morfologiju stanovanja. I Ilija Crijević nadahnuto opisuje ljepote i Lopuda okruženog »plemičkim vinogradima« i Rijeke dubrovačke (antičkog Ariona) iz koje izranjaju Triton i nimfe, ali nigdje se ni u njegovim stihovima niti u drugim tekstovima 15. stoljeća ne nazire ladanjska kuća, ljetnikovac - arhitektonski prostor ladanja. O tome ne govori ni Kotruljević, premda o gradskoj kući nudi mnoge pojedinosti. I Alberti je mnogo precizniji u razvrstavanju prostora po namjeni, nego u propisivanju morfologije. U Italiji će se tek u posljednjoj četvrtini stoljeća pojedini dijelovi vila oblikovati po uzoru na antičke, ali i tada još uvijek samo

²⁰ *Isto*, str. 69, 78.

²¹ U 15. stoljeću na Pločama ljetnikovce imaju Vito Rastić, Junije Gradić, Junije Bunić, Tomo i Nikola Gučetić (*F. Kesterčanek*, Nekoliko arhivskih podataka o gradnji dubrovačkih ljetnikovaca XVI stoljeća, PPUD, 18, Split 1970, str. 76).

²² Već godine 1348. Đivo i Vito Rastić podižu kuću na Lopudu.

²³ Kuće koje grade Marin i Nikola Bunić u Kuni (1428.), Antun Pucić u Trstenici (1449.), Trifun Bundić u Janjini (1452.), Ivan Kabužić (1455.), Stijepo Gradić u Janjini i Trpnju (1498.) zacijelo su služile za kraće povremene boravke i nadziranje posjeda. C. *Fisković*, n. dj. (18), str. 78, 88-89.

prema opisima antičkih pisaca. Te će podatke u nove arhitektonske oblike prevesti tek veliki arhitekti samog kraja 15. i početka 16. stoljeća. Dotada vile nalaze ishodište u regionalnim prototipovima. Da bi se utvrdilo što oni jesu u okvirima dubrovačkog područja, valja prije svega ustanoviti nastavlja li se arhitektura ljetnikovaca 15. stoljeća na srednjovjekovnu tradiciju gradnje u izvangradskom prostoru ili pak s njom raskida te javlja kao sasvim nov arhitektonski oblik. I u tom slučaju postavlja se pitanje polazišta.

Nedvojbeno se neki oblici ladanjskih zdanja 15. stoljeća mogu predstaviti kao razvoj morfoloških obrazaca koji su bili u upotrebi već otprije. Najranije sjedište vlastele u izvangradskom prostoru bilo je utvrđeno.²⁴ U dokumentima se navode *turres*, *castra* i *castella*.²⁵ Iz radova koji su ugovoreni 1350. za *castrum* Marina Junija Menčetića na Brgatu razabiru se i pojedini njegovi dijelovi: kamenari će prsobranima obrubiti *castrum*, u njemu će s jedne strane podignuti kuću, a s druge učiniti stupove, prozore i zupce.²⁶ Donjim Brgatom (*Mons castrum Marini de Mence*) nad Župskim poljem kao i Torom na uzvisini sred Šumeta, koristili su se za obranu prirodne pogodnosti položaja, a plodne doline ostavljali obradi. Takvi se kompleksi od seoskih razlikuju po vlasnikovoj kući koja se ističe veličinom, položajem i kvalitetom gradnje; isto organizacijsko načelo kontinuirano u nekim kasnijim ladanjsko-gospodarskim sklopovima Župe dubrovačke. Njihova ortogonalna dispozicija, međutim, izvodi se iz gradskog vlasteoskog pravokutnog bloka, što ne isključuje tezu da je riječ o istovjetnom (u gradskim uvjetima modificiranom) obliku naslijeđenom iz najranijih stoljeća srednjega vijeka.²⁷ Prostorna organizacija cjeline na zemljoposjedu u prvom je redu podređena razlozima funkcije. Taj se kontinuitet na izvangradskom dubrovačkom području dokazuje u raznim oblicima.

Isto tako se i odnos davno uspostavljen između kule i gospodarskih zgrada, koje se oko nje okupljaju, prenio i u kasnija razdoblja. Višu (jednokatnu), čvršće i ljepše građenu kuću vlasnika i nižu (prizemnu), neugledniju gospodarsku zgradu nalazimo na Lopudu i na Šipanu kao reduciranu shemu koja u jedinstvenom sklopu ujedinjuje stanovanje i obradu zemljoposjeda. Neki pak kasniji primjeri pokazuju tipološku bliskost s kućom-kulom, raširenim oblikom gradskog stanovanja u srednjem vijeku.²⁸ Pa ipak se utvrđena kuća koja krajem srednjeg vijeka na posjedima zamjenjuje kulu ne može s njom na dubrovačkom području dovesti u izravnu vezu. Kako, dakle, nema uporišta za tezu o postupnoj preobrazbi kule u kuću, vjerojatnim se čini da se u izvangradski prostor prenosi model gradske kuće i novim uvjetima postupno

²⁴ F. Rigon, *Torri medioevali come primi nuclei di insediamenti di villa*, u »Bollettino CISA«, XI, 1969, str. 387-392; R. Stopani, *Medievali »case da signore« nella campagna fiorentina*, Firenze 1977.

²⁵ J. Lučić, n. dj. (15), str. 15 i 110.

²⁶ C. Fisković, n. dj. (17), str. 70. (: ... *intra castrum facere chasamentum ab uno latere sicut est, ab alio faciendos pilastros, fenestras et dentes tot quot sunt in dicto latere...*).

²⁷ M. Planić-Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*, Zagreb 1980, str. 24-25.

²⁸ N. Grujić, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb 1991, str. 74, 156-157, 168, 173.

prilagođuje - u početku dodavanjem obrambenih elemenata, poslije dodavanjem loža i trijemova. Utvrđeni ljetnikovac u Orašcu zvan Arapovo-Morovo ili Soderini visoka je kuća kojoj je bočna fasada okrenuta moru, poput kule okrunjena prsobranima. U tome se sačuvalo prije formalno, pa i simboličko nego funkcionalno značenje fortifikacijske arhitekture. Iza začelja kuće manji je vrt ograđen visokim zidom.²⁹

Vrlo rano se u ugovorima javlja pojam *domus cum horto*. Njime se, međutim, ne određuje i raspored, odnosno položaj kuće i vrta. Shema jednokatne kuće s vrtom iza začelja nalazi se u Rijeci dubrovačkoj (tzv. Kusinovo u Sustjepanu),³ na Šipanu (Altestina ladanjska kuća poviše Luke) i na Lopudu. Ondje su brojne kuće pročeljima okrenute obali kao što se ulici okreću gradske kuće (sukladno tome i oblikuju) dok se iza začelja nalazi ograđen vrt.³¹ Pokazuju velike sličnosti s kućama u suburbanim predjelima ondašnje Venecije - s onima na Giudecci koje prikazuje Jacopo de' Barbari 1500. godine ili onima na Muranu što se u tekstovima također nazivaju *domus cum horto*.³² Pročeljima se ne razlikuju od onodobnih gradskih palača, a začeljima (trijemovima u prizemlju i poliforama na katu) otvaraju se na dvorišta i vrtove. I lopudski ljetnikovac Zamagne imao je (do potresa 1667.) na začelju trijem koji se lukovima otvarao na vrt. Da je riječ o prostornoj shemi 15. stoljeća, dokazuju kuća »Taljeran« u ulici Narikle, Đurđevićeva i cijeli niz gotičkih kuća na obali a pokazuje i jedan ugovor iz 1458. godine: Vlahuša Stjepković naručuje za svoju lopudsku kuću »lijepo dvorište sa stupovima, kao što su oni u dvorištu Matulina Cankovića«.³³

Sintagma *domus cum horto* ne isključuje i drugačije raspoređivanje kuće i vrta pa ni onu shemu koja se smatra doprinosom dubrovačke ladanjske izgradnje tipologiji ljetnikovaca. Naime, uza sve dosada navedene oblike koji pripadaju širem prostornom kontekstu, uspostavlja se ovdje već tijekom 15. stoljeća i jedan novi, sasvim specifični arhitektonski tip. Riječ je o jednokatnoj kući koju prati prizemno krilo zaključeno terasom. Ljetnikovac L-tlocrta nazire se iz vrlo ranih ugovora: godine 1393. ljetnikovac Nika Gundulića u Gružu ima terasu (*teracia*);³⁴ 1448. ljetnikovac Đurđa Gučetića ima »terasu oko perivoja«; 1458. i gruški ljetnikovac Klementa M. Gučetića ima terasu i presvođeni orsan.³⁵ I podaci da se grade orsani, primjerice, Marinu I.

²⁹ Po predaji Dubrovčani su dopustili da se 1512. tu skloni firentinski gonfalonijer Piero di Tommaso Soderini. Usporedba ovog ljetnikovca s prikazom vile na pozadini *Tebaide* (s početka 15. st.) Gherarda Starnine navodi na pomisao da je mogao biti zaštićen zidom i s pročelja, no »obnove« koje je ljetnikovac pretrpio onemogućuju druge zaključke.

³⁰ D. Živanović i D. Vuković, Gotičko-renesansna kuća u Sustjepanu, Anali Historijskog instituta JAZU, II, Dubrovnik 1953.

³¹ Mnoge lopudske kuće sačuvala su ova bitna prostorna obilježja, te stoga predstavljaju specifičnu tipološku grupaciju koja je predmet zasebne veće studije.

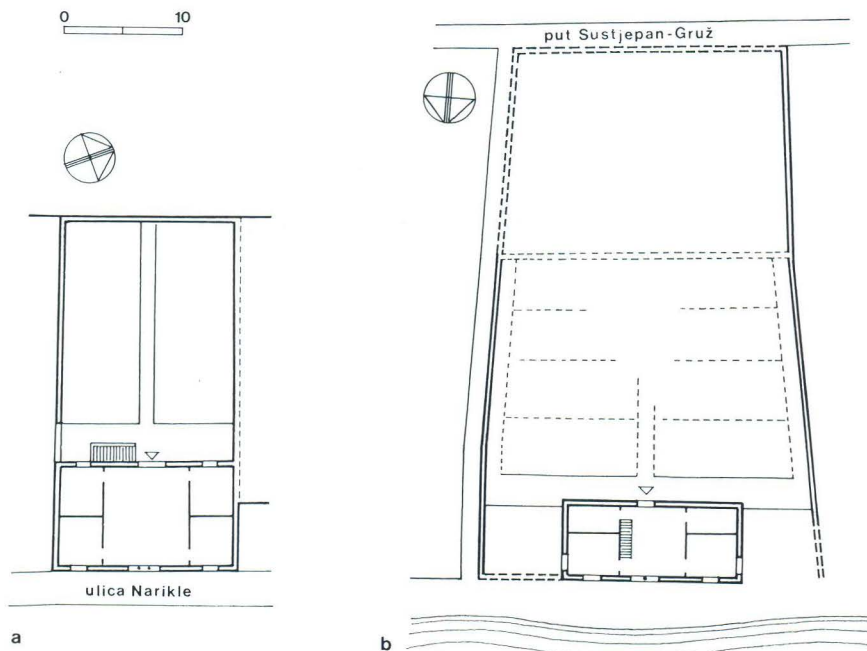
³² Iz pisma Leonarda Giustiniana Guarinu (1420.) vidi se da posjeduje na Muranu *domus (...) cum horto et domuncula vinearii* (L. Puppi, *Il lungo contesto*, u »Il giardino veneto«, Milano 1988, str. 193.).

³³ *Diversa cancellariae*, 68, 32.

³⁴ Podatak donosi C. Fisković, n. dj. (17), str. 77, bilj. 405.

³⁵ C. Fisković, n. dj. (18), str. 78.

Bizantiju 1458., a 1459. Marku Staju u Rijeci dubrovačkoj, mogu ukazivati na ljetnikovce L-tlocrta, jer orsan mora biti na samoj obali, kuća se iz raznih razloga od nje odmiče i povlači u dubinu vrta.³⁶ Tako je redovito kod ljetnikovaca »na vodi«, no L-tlocrt se javlja i kod ljetnikovaca 15. stoljeća koji su podalje od obale i na ravnim i terasastim terenima.

Kuće s vrtom: a) Loput (kuća Taljeran), b) Sustjepan (»Kusinovo«) - shematski prikazi tlocrta u visini kata (izradio: I. Tenšek)

Knežev dvor na Lopudu najbolje predstavlja takav tip ljetnikovca. Premda je bio sjedište kneza, ima sve karakteristike ljetnikovca, štoviše može se pretpostaviti da u drugoj polovici 15. stoljeća nije u blizini bilo vlasteoskog ljetnikovca koji bi ga reprezentativnošću nadilazio. U okvirima pak cjelokupne dubrovačke ladanjske arhitekture nema u to vrijeme primjera razvijenije sheme koja će u 16. stoljeću postati normativna.³⁷ Jednokatno pročelje, prizemno

³⁶ *Isto*, str. 78-79.

³⁷ Obično se lopudski dvor uspoređuje sa šipanskim koji je datiran 1450. godinom. No priklonila bih se mišljenju Cvita Fiskovića da se datacija odnosi na pregradnju pri kojoj se, prema ugovoru iz 1448. i 1449., koriste neki dijelovi sa starije gradnje (kamin, dimnjaci, stepenice s lukom od opeke, prozori i vrata). Smatram štoviše da je tada nad novom cisternom podignut i trijem s terasom, odnosno krilo koje je »pokrilo« dio pročelja prethodno simetrično koncipiranog. Usp.: *C. Fisković*, n. dj. (18), str. 86; *N. Grujić*, n. dj. (28), str. 43-45.

krilo i visoki zidovi ograđuju dvorište. Krilo sadrži cisternu i trijem - karakterističan element arhitekture 15. stoljeća.³⁸ Ograđeni vrtovi nalaze se iza začelja (na razini kata) i sa strane krila (na razini prizemlja). Rana definiranost rasporeda iskazuje se pogotovo u usporedbi s drugim sačuvanim primjerima.³⁹

Lopudski dvor usmjeruje pitanje podrijetla L-tlocrta od pretpostavke da je položaj krila i kuće uvjetovan vezom orsana s vodom, prema onoj da je krilo ostatak »gospodarske polovice« davnih struktura (kakve opisuje i Crescenzi), kao što bi i paviljon koji se često podiže na njegovu isturenom kraju bio sjećanje na krunište ugaone kule utvrđenih srednjovjekovnih struktura na izvangradskim posjedima. Lopudski dvor jasno pokazuje i raspoređivanje otvorenih prostora - dvorišta i vrtova koji su međusobno odjeljeni zidovima, a nalaze se i na raznim razinama. To će načelo, bliže gotičkom nego renesansnom poimanju prirode, zadugo ostati obilježjem dubrovačkih vrtova. Pokazuju ga i ljetnikovci početka 16. stoljeća: renesansni Getaldićev ljetnikovac u Suđurđu iz 1516. godine i gotičko-renesansni Sorkočevićev ljetnikovac u Lapadu 1521. godine.

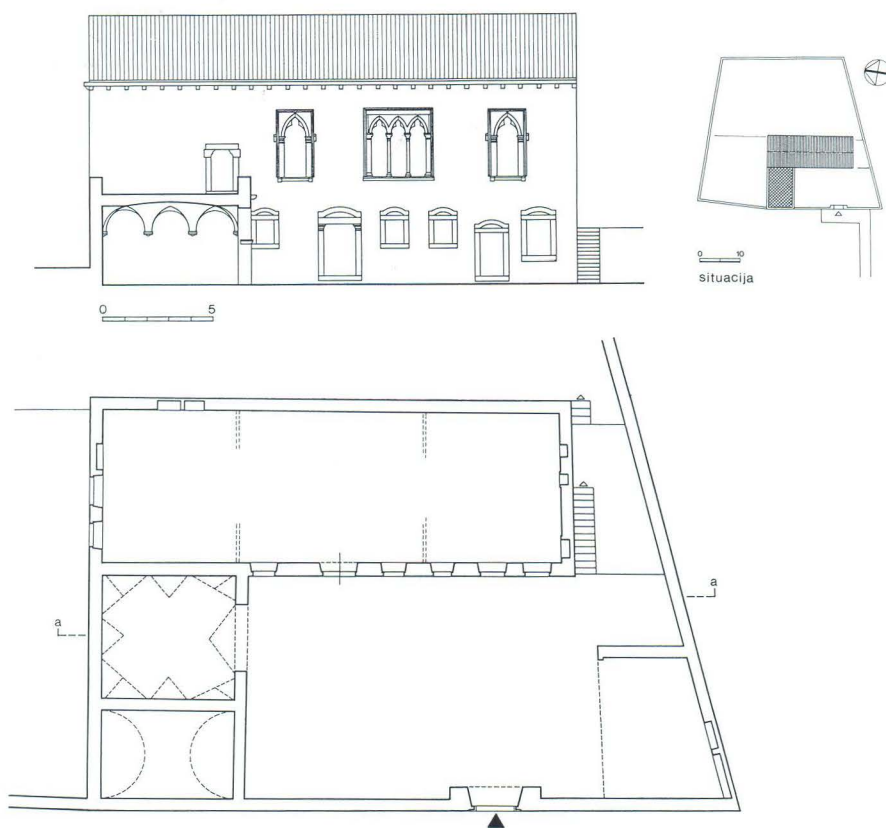
I dosad spomenuti ali i svi ostali primjeri ladanjske arhitekture 15. stoljeća imaju otvore i kameni namještaj gotičkih oblika. Ugovor iz 1473. o gradnji ljetnikovca Ivana Gundulića u Rijeci dubrovačkoj »u perivoju, s temeljima u moru« pokazuje da Simko Radosalić kleše triforu s ušima, gotičke prozore, stupiće, kapitele i vijence.⁴⁰ Tek potkraj stoljeća učestalije je miješanje gotičkih i renesansnih oblika. No, najsajniji će primjeri gotičko-renesansnog stila u ladanjskoj arhitekturi nastati tek oko 1520. godine (Bunić-Kabogin ljetnikovac u Rijeci dubrovačkoj i ljetnikovac Petra Sorkočevića na Lapadu). Budući da se dosada smatralo kako je prvi dubrovački ljetnikovac na kojem se pojavljuju samo renesansni oblici onaj Getaldića u Suđurđu iz 1516. - Gučetićev ljetnikovac u Trstenom pomiče, vidjet ćemo, i tu granicu dvadesetak godina prije.

U 15. stoljeću, podalje od grada, u predjelima plodnih polja ima, dakle, gospodarstava s razmjerno skromnom ladanjskom kućom. U bližoj okolici Dubrovnika i na otocima (pogotovo uz najveće naselje Lopud) ima ladanjskih kuća s vrtovima koje nisu uvijek izravno vezane uz posjede (vinograde) i njihovu obradu. U suburbanim zonama takve kuće postaju pravi ljetnikovci, okruženi velikim vrtovima koji kućanstvo opskrbljuju voćem i povrćem, a čijoj se raskoši divi 1494. i milanski kanonik Pietro Casola. Nema iz tog vremena, međutim, podataka o ljetnikovcima vezanim uz veće posjede niti uz

³⁸ Trijem se smatra arhitektonskim elementom tipičnim za ladanjsku arhitekturu 15. stoljeća. Postupno će nestati u 16. stoljeću kada će se sama ladanjska kuća rastvoriti većim i brojnijim prozorima.

³⁹ Knežev dvor u Slanom evocira rješenja karakteristična za »kaštele«: okrećući visoka pročelja na okolni prostor sa tri krila zatvara dvorište; takvi su arhaični oblici zacijelo postojali u izvangradskom prostoru i prije njegove gradnje 1446. god. (*Div. not.* 29, 194'). Sa strane dvorišta veliki je zasebno ograđeni vrt, što također pripada »dvorskoj« morfologiji. Takva se shema može usporediti s vilom prikazanom na naslovnoj stranici već spomenutog Crescenzičeva djela, ali i s nekim venetskim vilama koje imaju dvorište što ga Crescenzi naziva *corte reale* (Altivole, »Barco« Caterine Cornaro).

⁴⁰ C. Fisković, n. dj. (18), str. 128.

Lopud, Knežev dvor - tlocrt prizemlja, pročelje i situacija (arh. snimak: D. Stepinac)

agrarnu proizvodnju većih razmjera. S obzirom na to da je za definiranje renesansnog ljetnikovca bitan spoj dvaju faktora - gospodarskog i rezidencijalnog - utoliko je značajnija pojava Gučetićeva ljetnikovca u Trstenom.

Od svih spomenutih ladanjskih kuća i sklopova, Gučetićev se ljetnikovac u Trstenom razlikuje po mjestu na kojem se gradi, po načinu kako se gradi s obzirom na odlike terena i po rasporedu cjeline koju čine građevinski dijelovi i vrt. Iz ugovora o izradi njegovih klesanih dijelova proizlazi da je izniman i po nekim arhitektonskim oblicima.

Već i sama odluka da se 1494. godine u Trstenom podigne ljetnikovac čini se smionom. Primorje (*Terre nove*) je tada u posjedu Republike bilo tek stotinjak godina (od 1399.) i još je zadugo ostalo nesigurnim područjem.⁴¹ Primorje je slabo naseljeno i slabo obrađeno, što je posljedica odredbi o njegovu

⁴¹ D. Roller, *Agrarno-proizvodni odnosi na području dubrovačke Republike od XIII do XV stoljeća*, Zagreb 1955, str. 224-237.

uređenju;⁴² pri podjeli zemlje od 29 desetina, samo ih je 5 u priobalnom pojasu (u gornjem primorju, oko zaselaka uzgajalo se žito). Kopnena veza s gradom još ne postoji i rijetki su zemljoposjednici koji u 15. stoljeću u ovom kraju podižu kuće,⁴³ a nekmoli ljetnikovce. Ivan Marinov Gučetić je jedan od njih.

Štoviše, činjenica da je teren njegova posjeda podzidan s više od četiri stotine dolaca,⁴⁴ da je, dakle, nasadima maslina, voćaka,⁴⁵ uređenju vrta, gradnji kuće prethodilo strukturiranje zemljišta, postavlja i sam ljetnikovac u novi prostorni, umjetno izgrađen kontekst. Doda li se tome gradnja akvedukta, može se reći da nema na dubrovačkom teritoriju sličnog zahvata koji bi izveo neki pojedinac.⁴⁶ Sukladno je to idejama koje i u Italiji vode izgradnju velikih vila u posljednja dva desetljeća 15. stoljeća - koje uzdižu gospodarstvo na razinu *fattoria nobile*. Proizlazi to iz prepiske i iz uputa što prate njihovu gradnju (Lorenzo Medici - Marsilio Ficino). Kultiviranje neplodnih ili neobrađenih prostora potiče i manifest Ercolea I d'Este iz 1473. godine⁴⁷ a kasnije će ono, uzdignuto na razinu pojma »*Santa Agricoltura*«, pokrenuti etičko-humanistički koncept venetskih vila 16. stoljeća.

Moralno-didaktička dimenzija obrade zemljoposjeda bitna je u humanističkoj misli. U tom duhu sastavljaju se i natpisi: jednako se Ludovico Sforza 1486. hvali »Sforzescom« kraj Vigevana, podignutom na neplodnom mjestu koje je opskrbio vodom,⁴⁸ kao što se 1487. gradnjom vile Duchesse kraj Napulja, uređenjem izvora i sadnjom vrta hvali Alfonso Aragonski.⁴⁹ U

⁴² Bili su istjerani svi Vlasi sa stokom koji su tu živjeli i zabranjeno je naseljavanje seljaka iz Astoreje, s Otoka i s Pelješca. U prvo vrijeme bila je zabranjena gradnja kuća od kamena i sadnja vinograda, ispašom su se mogli koristiti svi stanovnici dubrovačkog područja bez naknade kao što su zajedničko vlasništvo bile i šume. Premda su poslije te odredbe dokinute, bitno su bile odredile karakter krajolika i izgradnje u njemu.

⁴³ Među prvima je Pavle V. Zuzorić: kuću u njegovu vrtu u Brsečinama zida Jakov Čelubinić 1480. godine (Diversa notariae 64, 116').

⁴⁴ Po Ugrenoviću, Gučetićev je posjed bio podzidan sa 460 dolaca - terasa, što je za sustavni zahvat razmjerno rani datum, premda je način sadnje na docima dio tehnike i tradicije sredozemnog područja od davnina.

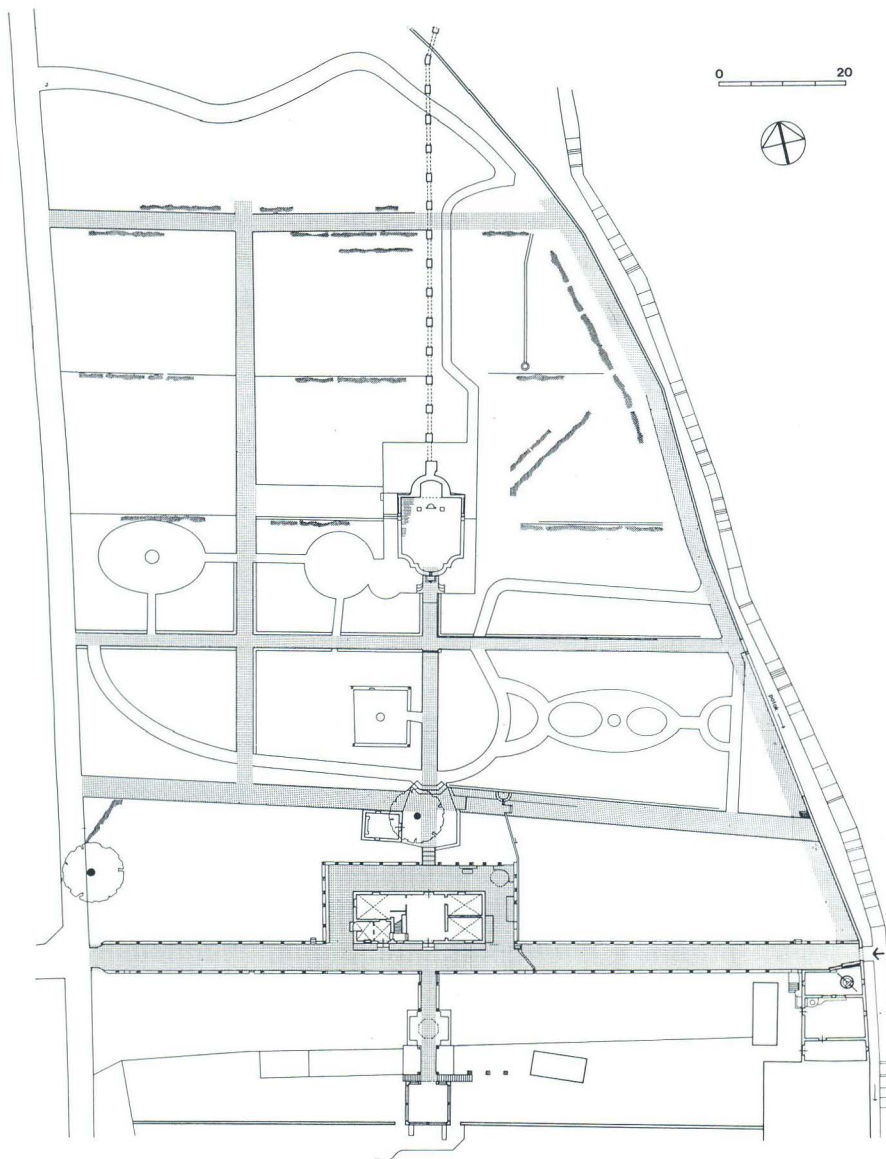
⁴⁵ Trstenski župnik (don Luka Diodat-Božidarović piše u svojoj kronici: »*et io prete Luca piantaj li arbori di naranza appresso la Chiesa nel 1515 et altri arbori menuđi de naranza nel 1530*«. Kroniku je objavio Vice Adamović (List dubrovačke biskupije, 1919, str. 13), a prenosi je A. Ugrenović, Trsteno, Zagreb 1955, str. 20, uz pretpostavku da je župnik dobio sadnice od Gučetića.

⁴⁶ Ovom izuzetnom djelu renesansne inženjerije i hidraulike zbog specifičnosti i složenosti teme posvetit ću zaseban tekst.

⁴⁷ *Coloro che con la propria industria, ingegno, lavoro, mettono in opera ogni tentativo allo scopo di ridurre adatti all'abitazione delle persone e a conveniente cultura luoghi sterili ed incolti, non si deve limitarsi ad esaltarli con lodi, ma soprattutto devono essere incoraggiati con benefici, immunità e favori.*

⁴⁸ ALPHONSO FERD. REGIS TIT. ARAGONIUS / DUX CALAB. GENIO DOMUM HANC CUM FONTE ET BALNEO DICAVIT HIPPODROMUM CONSTITUIT / GESTATIONES HORTIS ADIECIT QUAS MYRTIS CI TRORUMQUE.

⁴⁹ LUDOVICUS MARIA DIVI FRANCISCI SFORCIE MEDIOLANENSIS DUCIS FILIUS DIVI NEPOTIS TUTOR ET COPIARUM DUX SUPREMUS, PLANICIEM HANC ETERNA SITI ARENTEM, SUPER INDUCTA LARGE ET INGENTI SUMPTU AQUA. AD FERTILITATEM SUO INGENIO TRADUXIT VILLAQUE

Trsteno, tlocrt ljetnikovca Gučetić s posebno označenim šetnicama koje Ana Deanović pripisuje najranijoj fazi (arh. snimak: I. Tenšek)

AMENISSIMA, A FONDAMENTIS ERECTA, LOCUM SIBI POSTERISQUE COMODAVIT. ANO SALUTIS 1486. (Pohvalu je sastavio Ermolao Barbaro, mletački poslanik na milanskom dvoru).

istom duhu sastavljeni su i stihovi uklesani u ploču koju je Ivan Gučetić 1502. godine ponosno postavio na pročelje dovršenog ljetnikovca u Trstenom. Spominje susjede, vode, blago podneblje; diči se obradom posjeda, uzdiže do najviše vrijednosti ljudskog (svog) života umijeće kojim je usavršio divlju prirodu.⁵⁰ Priroda je, međutim, bila ovdje i posebno darežljiva.

O ljepoti samog mjesta heksametri ne govore izrijekom, ali sigurno je ona, koliko i okolnost da Trsteno ima izvor žive vode, potakla gradnju ladanjske kuće i odredila njezin položaj. Zauzela je najravniiji dio terena, veliku podzidanu terasu na kojoj je i dio vrta s dugačkom šetnicom koja vodi od glavnog ulaza u istočnom ogradnom zidu.⁵¹ Podignuta pedesetak metara nad morem, ladanjska kuća Gučetića dominira širokim prostorom okolnog krajolika, veličanstvenim vidicima na more i Elafite.

Trsteno, dijelovi pila Gučetićevog ljetnikovca

Za razliku od ostalih, pa i kasnijih dubrovačkih ljetnikovaca koji su utonuli u zelenilo svojih razmjerno malih vrtova i dijelom skriveni visokim ogradnim zidovima, Gučetićev ljetnikovac stoji sred prostranog vrta vidljiv sa svih strana; prvobitno je i on zacijelo bio ograđen zidovima sa zapadne i sjeverne strane, no dovoljno udaljenima da ne prekidaju vizualnu vezu s

⁵⁰ DOMVS IO. GOT. / VICINIS LAVDOR SED AQUIS ET SOSPITE CELO / PLVS PLACEOET CVLTV SPLENDIDIORIS HERI / HAEC TIBI SVNT HOMINVM VESTIGIA CERTA VIATOR / ARS VBI NATVRAM PERFECIT APTA RVDEM / MDII

⁵¹ Ogradni zid još uvijek dijeli s istočne strane ljetnikovac od puta i od naselja koje se uza nj razvilo. Ulaz u tom zidu iz najranije je faze, kada se iz grada u ljetnikovac dolazilo jedino morem.

Trsteno, dijelovi pila Gučetićevog ljetnikovca

prirodom, maslinicima i šumama. Neka pitanja izvorne prostorne organizacije Gučetićeva ljetnikovca nisu još riješena. Bez istražnih radova ne bih nagađala o rasporedu vrtnje površine, o korištenju voda a ni o rasporedu i prvobitnoj namjeni zgrada u jugoistočnom uglu, gdje se nalazi mlinica iz 15. stoljeća.⁵² Zasada se može reći da je gospodarski dio imanja bio ne samo odvojen od ladanjske kuće,⁵³ već i smješten na udaljenosti koja je bila preduvjet da se ostvari viša razina ladanjskog boravka. U tom smislu valja promatrati i činjenicu da je u prvoj fazi izgradnje ljetnikovca okomito na glavnu šetnicu uspostavljena os koju određuje pravac akvedukta, a koja prolazi sredinom kuće i završava paviljonom. Tada zacrtano, grupiranje se reprezentativnih prostora na toj osi zadržalo i u sljedećim stoljećima.

Ugovor koji je Ivan Marinov Gučetić sklopio s korčulanskim klesarima, braćom Bartulom i Franom Karličem, pronašao je i objavio Cvito Fisković.⁵⁴ U cjelini se prvi put navodi u prilogu ovog teksta u prijepisu nedavno preminulog Josipa Lučića. I drugi autori koji pišu o Trstenom (Ugrenović, Deanović)⁵⁵ preuzimaju Fiskovićev podatak navodeći uz pojedinosti ugovore

⁵² Nepravilnosti u sjevernom zidu mlinice i južnom zidu šetnice upozoravaju na neke promjene, vezane možda i uz prvobitni oblik ulaza.

⁵³ Neke kuće koje u nizovima prate slojnice terena s istočne strane ljetnikovca pokazuju i strukturom zidova i okvirima otvora da su nastali istodobno kad i ljetnikovac: bile su to zacijske kuće kmetova. Utoliko se može govoriti i o prostornoj organizaciji ovog posjeda u cjelini svih njegovih dijelova.

⁵⁴ C. Fisković, n. dj. (17), str. 79.

⁵⁵ A. Ugrenović, n. dj. (43); A. Deanović, Perivoj Gučetić u Arboretumu Trsteno - pitanja njegove reintegracije i prezentacije. Rad JAZU, knjiga 379, Zagreb 1978.

i neke ulomke koji se nalaze u perivoju. Nisu, međutim, uključili i sve što je pripadalo ljetnikovcu, a nitko se nije osvrnuo na prozore polukružnog luka i njihove fragmente koji su za izvorni izgled ljetnikovca od najveće važnosti.

Fisković je ustanovio da su članovi poznate korčulanske kamenarske porodice Karlića zaposleni na više dubrovačkih gradnji, pa i na samostanima sv. Klare i sv. Apostola. Potkraj 15. stoljeća izvode klesane dijelove i za privatne kuće: vrata i pravokutne prozore s dentima, stupove s bazama i lukove, vijence i konzole, ormar i zidne umivaonike.⁵⁶ Iz opisa navedenih u narudžbama proizlazi da su to klesari koji poznaju rječnik renesansne arhitektonske dekoracije.

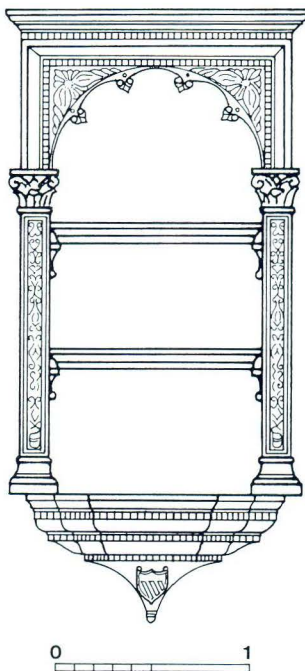
Ugovorom od 10. prosinca 1494. Frano i Bartul Karlić obvezuju se Ivanu Marinovu Gučetiću izraditi i do svibnja iduće godine u luku ispod Trstenog dopremiti ove klesane dijelove: redom kako stoji u ugovoru to su dvojna vrata ukrašena dentima (zupcima), jedna vrata bez ukrasa, pet pravokutnih prozora, ormar, šest prozora polukružnog luka, zidni umivaonik (pilo) za dvoranu, dva kamina, 54 i 30 konzola (zuba), 26 stupova za odrinu i pilo za kuhinju. Svim dijelovima zadane su mjere, za neke dogovorene i cijene, a za neke navedeni i uzori po kojima se trebaju izraditi.

Većina otvora koje na zgradi ljetnikovca zatječemo ne odgovaraju naručenima. Nedvojbeno je pri obnovi nakon potresa 1667. zadržan raspored prostorija i položaj otvora u prizemlju (uz dodavanje prozora na bočnim fasadama), ali je došlo do izmjene njihova okvira, pri čemu su, međutim, iskorišteni neki dijelovi s prijašnje gradnje.⁵⁷ Najveću izmjenu pretrpio je kat: prozori polukružnog luka zamijenjeni su pravokutnima, uklonjen kameni namještaj. Njihovi fragmenti uzidani su na najrazličitijim mjestima. Profilirani lukovi prozora, koji su naručeni za prvi kat, danas se koriste kao rubovi stepenica pred fontanom. Gornji dio pila uzidan je u »ruševinu« na Drvarici (dijelu perivoja koji je uredio Vito Gučetić početkom XX. stoljeća). Donji dio pila uzidan je u pročelje mlinice. Dvije (od četiri) lavlje glave uzidane su u ogradni zid šetnice uz istočnu fasadu kuće. Iz podataka koje pruža ugovor i spomenutih fragmenata, usporedbom s analognim sačuvanim elementima, može se reći nešto više o stilskim obilježjima naručenih dijelova.

⁵⁶ Za samostan sv. Klare godine 1488. Ivo Karlić izrađuje četvrtaste prozore s dentima i ostale prozore, ormare i zubove (Div. not. 68, 168). Godine 1489. Bartul, Frano i Ivan izrađuju za ljetnikovac Rafa M. Gučetića u Rijeci dubrovačkoj zidni umivaonik, prozor i kamin. Godine 1491. Bartul, Frano, Ivan i Jerolim izrađuju za kuću Frana S. Benešića vrata (*unam portam pulchram de petra*) i kamin (*caminatam*) (Div. not. 71, 16). Godine 1497. Frano sa sinom Ludovikom ugovara izradu prozorskih konzola, dva kotača u obliku lavljih glava i kamin za ljetnikovac Antuna Radojčića u Rijeci dubrovačkoj. Iste godine Bartul, Ivo i Frano izrađuju šest prozora i šest lukova s bazama, pilastrima i vijencem za samostan sv. Apostola (Div. canc. 92, 7). Godine 1499. Frano izrađuje za Marina P. Bunića prozore sa zupcima i ušima, zidni umivaonik, pa još dva umivaonika, ormare, zubove i prozore (Div. canc. 91, 115, 170). Godine 1500. Frano gradi dvije srušene općinske kuće u Širokoj ulici; izrađuje pet stupova s kapitelima i bazama, te lukove uokvirene vijencem za trijem pod kojima će biti četvora vrata i prozori (Debita Notariae pro Communi III. 147').

⁵⁷ Samo će temeljita istraživanja i sondiranja zidova pokazati koliko je pod baroknom žbukom i novijim popločenjima unutar i izvan same kuće sačuvano od izvorne faze.

Od trojih vrata spomenutih u ugovoru, prva trebaju biti široka 2,1/2 lakta, visoka 4 lakta s dentima, druga široka 2 lakta, visoka 4 lakta s dentima, treća široka 1,1/2 lakta, visoka 3,1/2 lakta. Međutim, sva sadašnja vrata (dvoja na pročelju i jedna na začelju) približno su tih mjera, ali imaju glatke dovratnike koji su naknadno uzidani, kao i profilirani vijenci bez denta. Vijenci s dentima kakve je Gučetić naručio nalaze se krajem 15. stoljeća češće nad prozorima nego nad portalima.⁵⁸

Dubrovnik, Ranjinina palača na Pustijerni, pilo u dvorani drugog kata (arh. snimak: I. Tenšek)

⁵⁸ *Denti* se u Dubrovniku susreću tijekom 15. stoljeća na više spomenika i na raznim arhitektonskim elementima. U stambenoj arhitekturi okvire ukrašene zupcima nalazimo na mnogim kućama: na Ranjininoj palači na Pustijerni (prozori prvog kata, pilo u dvorani drugog kata), na više lopudskih kuća: u Ulici Narikle 5 (razdjelni vijenac, pilo i ormar dvorane), na kući u Ulici Narikle 12 (vijenac kvadratičnih prozora kata) i na još nekim kućama približno istog vremena: I. Kuljevana 25 (portal i prozori kata), u Zlatarskoj ulici 45 (prozori kata). Motiv zubaca na vijencima portala i prozora, na kamenom namještaju traje u 16. stoljeću: od ljetnikovaca kakvi su Getaldićev iz 1516. u Sudurđu i Rastićev u Rijeci dubrovačkoj (prva faza: kraj 15. ili početak 16. stoljeća), Sorkočevićeva na Lapadu iz 1521. godine do ljetnikovaca iz sredine 16. stoljeća (oba Skočibuhina u Sudurđu).

Za pet pravokutnih prozora naznačene su samo mjere: širina 1,1/2 lakat, visina 2,1/4 lakta. Zadane dimenzije odgovaraju današnjim otvorima, ali bez naknadno dodanih baza. Svi prozori, međutim, imaju profilirane okvire i vijence s dentima, što se u ugovoru ne spominje.⁶⁰

Ormar širok 2, visok 3,3/4 lakta nije sačuvan; nema nikakvih uputa o njegovu ukrasu, već je naveden uzor po kojem ga Karlići trebaju isklesati: to je ormar u kući Marina Andrijina Ranjine u Lopudu, a cijena je određena po dužini (u palmama). Znači da su grede okvira bile jednoliko obrađene; budući da se navodi uzor, možda je profilacija bila dopunjena nekim ukrasom, kako to pokazuje zidni ormar u dvorani lopudske kuće »Taljeran«.⁶¹

Pilo za dvoranu dugačko 2,1/4 lakta, široko (duboko) 1 lakat trebalo je imati dvije police i četiri stupića; završavalo je lukom koji je odozdo bio ukrašen malim visećim lukovima; donji dio (bazen pila) nije posebno opisan. Ugovorena je cijena pila šest perpera. Gornji dio pila (*arco com archeti*) ugrađen je danas kao prozor u »ruševinu« u zapadnom dijelu perivoja. Tako oblikovan gornji dio imaju pila u dvorani drugog kata Ranjinine palače na Pustijerni, u dvorani kuće »Taljeran« u Ulici Narikle br. 5. u Lopudu i u ruševini tamošnjeg Kneževa dvora.⁶² Donji dio pila uzidan je u pročelje mlinice: njegova širina odgovara naručenoj, a profilirani rubni vijenac bazena gotovo je identičan onome u palači Ranjine i jednako ukrašen kanelirama.

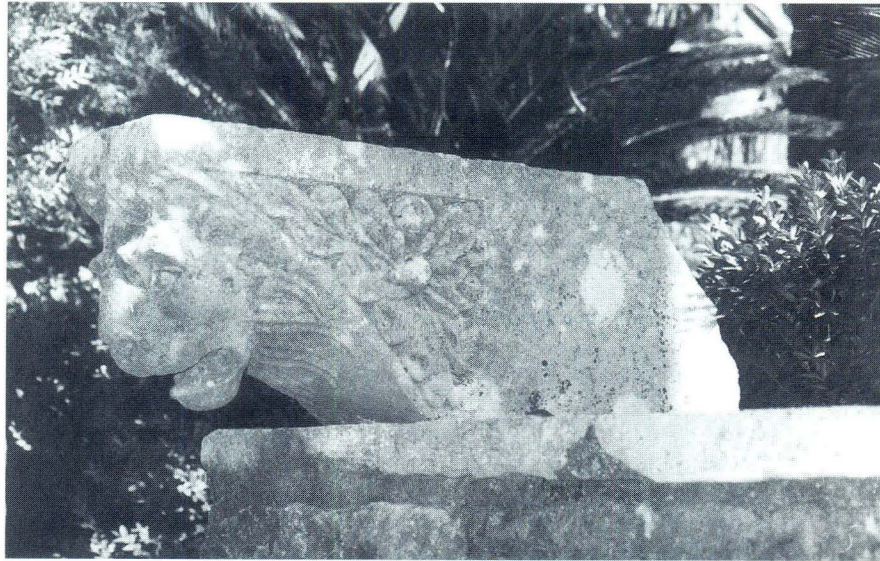
Od dva naručena kamina s konzolama oblika lavljih glava (*li denti di teste di lion*), sačuvane su samo dvije konzole: uzidane su u ogradu šetnice s istočne strane ladanjske kuće. Druge pojedinosti za oblik kamina nisu naznačene, osim što trebaju biti izrađeni poput kamina u kući Junija Sigismundova Zuzorića u Gružu. Svakom će cijena biti pet perpera i šest groša. Među dokumentima koje navodi Cvito Fisković, jedino kamin što ga 1503. godine Miho Jakovljević Albertis naručuje u Petra Andrijića za svoj ljet-

⁵⁹ Pravokutni prozori, bez obzira na to da li su im okviru bili profilirani ili nisu, veoma su rašireni u stambenoj arhitekturi dubrovačkog područja. Profilacije se razlikuju po gustoći i plasticitetu (pa prema tome i datiraju), premda se i u tom pogledu motivi ponavljaju duboko u 16. stoljeću. Od ranih primjera ističu se prozori palače Isusović-Braičić na Prijekom iz 70-ih godina 15. stoljeća.

⁶⁰ Takve se pojedinosti obično, pa i u ovom ugovoru, navode; štoviše pravokutni prozor profiliranog okvira obično označuju kao *fenestre more romano* (Godine 1486. kanonik Junije Lučić naručuje *quatuor fenestras quadras more romano factas* (Div. not. 67,44').

⁶¹ Kamene grede su profilirane po cijeloj širini, s oblim štapom uz vanjski rub, a dentima uz unutrašnji rub. Konzole s nutarnje strane pokazuju da je ormar bio podijeljen s dvije police.

⁶² Pilo Gučetićeva ljetnikovca jednostavnije je izrade od sačuvanih primjera u lopudskoj kući Taljeran i Ranjininijoj palači na Pustijerni. I kod njih je okvir po svojoj širini profiliran ali uz nutarnji rub teče niz denta. Gornji dio pila ima pravokutni okvir s donje strane oblikovan polukružnim, lagano prelomljenim lukom koji je odozdo razveden u pet malih lukova s trolisnim »nosovima«. U trokutu između ravnog okvira pila i luka isklesana su dva stilizirana cvijeta. Pilo u Trstenom imalo je dvije police i četiri stupa (sa svake strane po dva): dubrovačko ima sa svake strane po jedan pilastar bogato ukrašen; lopudsko nema »stupova« već ih zamjenjuje profilacija okvira ukrašena dentima. Takav okvir ima i pilo u lopudskom Kneževu dvoru; luk mu je, međutim, ukrašen čak sa 11 malih lukova.

Trsteno, konzole Gučetićevo kamina s lavljim glavama

nikovac u Rijeci dubrovačkoj ima lavlje glave (*cum capitibus leonum ad dentes*); ukrašen je bio nizom zubaca i Albertisovim grbom.⁶³ Nije sačuvan nijedan takav kamin, ali lavlje glave Gučetićevo kamina gotovo su identične lavljim glavama koje su u velikoj dvorani Ranjinine palače na Pustijerni nosile »balatur«.⁶⁴

Naručene su 54 konzole za krovni vijenac. Taj broj odgovara veličini današnjeg ljetnikovca. Dodatnih 30 zubaca, koji su označeni kao *denti incastri*, konzole su što se ugrađuju u zid i nose grednik. Možda su bile predviđene za dvoranu prizemlja (bočne prostorije su još uvijek svođene).

Ivan Gučetić naručuje i 26 stupova za pergolu vrta koji su trebali biti poput onih u vrtu grškog ljetnikovca Junija Zuzorića. Broj naručenih stupova nije velik s obzirom na dužinu šetnice.⁶⁵ Zacijelo su to oni oktogonalnog presjeka s jednostavnim glavicama odsječenih uglova.

⁶³ C. Fisković, O starim dalmatinskim kaminima, Bulletin JAZU, 1 (51), Zagreb 1981, str. 48. (6. XI. 1503. *Petrus Marci Andrijch de Curzola... promisit dare et consignare in Ombla in terra, Michaeli Jacobi de Albertis... Item unam caminatam cum arma, quae habeat in luce latitudinem brachiorum trium cum capitibus leonum ad dentes, et stantes sint alti brachiis duobus cum uno tercio brachii et cum bassamento in tribus peciis, et sit poretus extra brachium unum cum dimidio.*

⁶⁴ U Ranjininoj palači na Pustijerni, u dvorani trećeg kata, uzidane su dvije konzole u obliku lavljih glava: nalaze se *in situ* (jedna uz pilo, druga iznad portala) u funkciji konzola koje su nosile grede drvene galerije (balatura).

⁶⁵ Možda je u početku odrina postojala samo na dijelu šetnica između ulaza i kuće. Stupovi koji sada obrubljuju glavnu šetnicu, prostor oko kuće i prilaz paviljonu (više od 800 različitih su oblika).

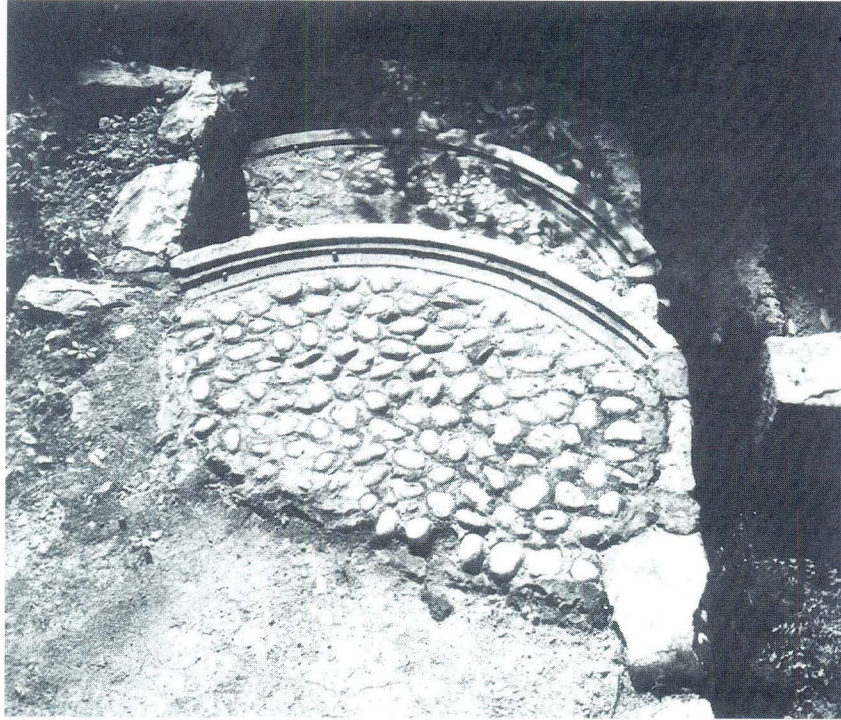

Trsteno, konzole Gučetićeovog kamina s lavljim glavama

Klesari će još izraditi, bez naknade, i jedno pilo za kuhinju dugačko 2 lakta, široko jedan lakat, s jednom policom i dva stupa.

Ivan Gučetić naručuje i izradu šest prozora koji se u ugovoru označuju kao *fenestre tonde*, a trebaju biti poput prozora u dućanu Ivana Lukina Sorkočevića na Placi; osim cijene nikakva druga pojedinost nije navedena. Fragmenti profiliranih lukova sada obrubljuju tri stube pred Neptunovom fontanom u perivoju ljetnikovca. Od svih elemenata navedenih u ugovoru šest prozora koji se nazivaju *fenestre tonde* najveća su zagonetka, pa se vjerojatno stoga nitko dosada nije na njih osvrnuo. Riječ je o prozorima polukružnog luka ako je vjerovati i razlikovanju pojedinih oblika u nazivima koji se istodobno koriste. Naime, u ugovoru iz 1493. godine kojim Menčetić za svoju kuću na Pelješcu naručuje dvije monofore (*duos balconzellos*) i *fenestram unam rotundam*, iz mjera koje se za njih zadaju proizlazi da je riječ o okruglom prozoru. Za monofore navodi se širina (*duo late brachiis duobus qualibus*) i visina kako je dogovoreno (određena je, prema tome, na licu mjesta), dok se za treći prozor naznačuje promjer (*et tertia brachium unum dio in lucem*).⁶⁶

⁶⁶ Klesari Mihaljević i Kristić obvezuju se izraditi za kuću Savina Menčetića na Pelješcu *fenestras con duos balconzellos et fenestram unam rotundam* (Div. canc. 90, 2).

Trsteno, lukovi prozora Gučetićevoĝ ljetnikovca uzidani u stube fontane

Ni jedan sačuvani ljetnikovac kraja 15. ili početka 16. stoljeća nema prozorima polukružnog luka rastvoren cijeli kat kako je to, sudeći prema broju naručenih prozora, imao Gučetićevo ljetnikovac. Iz tog vremena samo se jedan takav prozor nalazi uz gotičku monoforu na ostacima nekog ljetnikovca na Šipčinama. Ostali su primjeri kasniji ili nesigurne datacije: Sorkočevićevo ladanjsko-gospodarski kompleks u šipanskom polju (sredina 16. stoljeća) ima na katu prozore polukružnog luka koji su u sekundarnoj upotrebi, sudeći po miješanju profiliranih i glatkih okvira. Ladanjska kuća Polače na Šipanu ima na pročelju i začelju veoma velike, za stambenu arhitekturu neuobičajene prozore ravnog okvira, bez naznake kapitelnih zona. Tek na kraju 16. stoljeća Stayev ljetnikovac u Rijeci dubrovačkoj rastvorit će cijeli kat visokim monoforama polukružnog luka.

Ulomci lukova u Gučetićevo vrtu profilirani su, no taj podatak nije dovoljan da se utvrdi ono bitno: da li im je bio profiliran samo luk ili cijeli okvir. Sudeći po visokoj cijeni koju će Gučetić platiti - četiri perpera i tri groša za svaki prozor (cijena pila kićenog iznosi šest perpera) - prozori su mogli imati i složeniji ukras. Ugovorom nije precizirano kakvi će biti ukrasi, a zadani uzor navodi na pomisao da takvi prozori nisu bili uobičajeni na stambenoj arhitekturi. Pomanjkanje bilo kakvih indikacija traži da se osvrnemo na sve tipove prozora zaključene polukružnim lukovima koji se na kraju 15. i početkom 16. stoljeća javljaju na dubrovačkom području.

Na kućama Dubrovnika, na Pustijerni i na Prijekom⁶⁷ te na kućama ~~Stona i na bočnim fasadama stonske biskupske palače~~ javljaju se različite varijante jednog tipa prozora. Riječ je o renesansnoj modifikaciji gotičke monofore, pri kojoj struktura otvora ostaje nepromijenjena, samo se šiljasti luk zaobljuje: otvor luka ostaje trolisni, rub luka i kapiteli jednako su profilirani, pilastru glatki. Kod nekih prozora »nosovi« trolista su naknadno otklesani, pa nam se pokazuju više »renesansnim« nego to zapravo jesu. Njihovo izvođenje iz gotičke monofore postaje sasvim jasno kad je takav prozor u pravokutnom okviru ili kada se na istom pročelju nađu i monofore šiljastog luka i monofore polukružnog luka. Hibridni oblici poput ovog česti su u sredinama jake gotičke tradicije. U Veneciji se, primjerice, neki prozori polukružnog luka »gotiziraju« i formatom evociraju »balkonate«, ali se na palačama usporedo javljaju i prozori s pilastrima, kapitelima i polukružnim lukom.⁶⁸

Sudeći prema sačuvanim primjerima, prozori završeni polukružnim lukom na dubrovačkom području zaostaju za renesansnim prozorima kakvi se nalaze u Trogiru, Šibeniku i Splitu. Njima je Ivo Babić posvetio iscrpnu studiju, utvrdivši da ih izrađuje Nikola Firentinac i majstori njegova kruga krajem 15. stoljeća te da dokazuju vezu Nikole Firentinca s umjetnošću Filippa Brunelleschija.⁶⁹ Ne samo raskošno ukrašeni prozori koji su nekad bili u prizemlju Kneževe palače u Trogiru, već i njihove jednostavnije izvedenice na nekim trogirskim, splitskim, šibenskim i zadarskim kućama prepoznatljive su po motivu voluta pri dnu luka i po cvijetu među volutama (ponekad i palmetama) u tjemenu luka. Doprozornici-pilastru kanelirani su ili ukrašeni motivom kandelabra, luk je profiliran, ponekad ukrašen i motivima koje u arhitektonsku dekoraciju unosi Brunelleschi. Polukružni luk s volutama i akroterijem u Dubrovniku se javlja kao izuzetak i razmjerno kasno na portalima i zidnim umivaonicima Sorokočevićeva lapadskog ljetnikovca iz 1521.

S obzirom na to da su prozori Gučetićeva ljetnikovca trebali biti izrađeni po uzoru na prozore jednog dućana na Placi, valja razmotriti i one koji se javljaju izvan stambene privatne arhitekture, na javnim građevinama. Prozori na zapadnoj fasadi Arsenala imali su profiliranu kapitelnu zonu i vanjski rub luka,⁷⁰ ali je njihov izdužen oblik teško zamisliti na pročelju jednog ljetnikovca. Prozor polukružnog luka nalazi se i na bočnoj zapadnoj fasadi Divone: cijeli okvir ukrašen je kontinuiranom profilacijom. Takvi prozori (koji zapravo deriviraju iz romaničkog prozora) česti su u središnjoj Italiji, osobito u Firenci. Izrađuje ih i Brunelleschi na firentinskoj palači

⁶⁷ Na kućama u Žudioskoj i Maloj ulici neki su prozori u sekundarnoj upotrebi: ima gotičkih monofora presloženih tako da je luk postao polukružan, ali mu je rub ukrašen karakterističnim gotičkim motivom izmjeničnih zubaca.

⁶⁸ Primjenjuje ih Pietro Lombardo na palači Dario (oko 1487.) ali se nalaze i na drugim palačama: Contarini dal Zaffo (kraj 15. stoljeća), Trevisan-Cappello (prijelaz 15. u 16. stoljeće), Grimani-Giustinian (početak 16. stoljeća).

⁶⁹ I. Babić, *Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru*, »Adrias« sv. 1, Split 1987, str. 169-179.

⁷⁰ »Restauracija« je iznevjerila izvorni oblik: kapitelna zona je negirana, a na vanjskom rubu je debeli »štap«.

Dubrovnik, palača Ranjina-Tudizić na Pustijerni, zapadna fasada, prozori drugog kata

stranke Guelfa (započetoj 1418. godine).⁷¹ Unutrašnjost palače, točnije zidove dvorane kojoj prozori pripadaju, dovršio je Maso di Bartolomeo uoči svog dolaska u Dubrovnik 1455. godine.⁷² Firentinski majstori mogli su ih vidjeti i na prethodnim Brunelleschijevim djelima (na kapeli Barbadori, na kapeli Pazzi, na Staroj sakristiji u firentinskoj crkvi San Lorenzo)⁷³ a jednaki arhitektonski oblik, ali u funkciji portala na palači Medici 1444. primjenjuje i Michelozzo.⁷⁴ Međutim, iz tog se vremena u Dubrovniku nije sačuvao nijedan takav prozor a ni primjer rastvaranja cijelog kata lučnim prozorima koje također ima ishodište u Toskani;⁷⁵ štoviše, drugdje se rijetko i susreće.⁷⁶

Premda nema dokaza da su se u drugoj polovici 15. stoljeća neki od tih prozora pojavili i u Dubrovniku, takva se pretpostavka ne može ni sasvim odbaciti. Nalazimo se, naime, pred malobrojnim ostacima stambene izgradnje koja je u 15. stoljeću pokrivala svaku česticu gradske površine a koja će ostati zauvijek nepoznanicom. Sudeći po dokumentima bilo je to vrijeme najvećih narudžbi, a izrađivali su ih vrsni graditelji i klesari. Boravak firentinskih majstora zacijelo je i u privatnim gradnjama ostavio jačeg traga nego što se to sada pokazuje ne samo inovacijom repertoara ukrasnih oblika u arhitekturi, nego i novim prostornim rješenjima. Nema razloga da bi ti utjecaji ostali zadržani samo u okviru zidina, ne proširivši se i na izgradnju ljetnikovaca. Nije također moguće da bi Michelozzo, arhitekt s dotad najvećim iskustvom u gradnji vila,⁷⁷ koji je upravo uoči svog dolaska dovršio prvu renesansnu suburbanu vilu - medičejsku vilu u Fiesoleu - ograničio trogodišnji boravak u Dubrovniku samo na ono što je ostalo zapisano u dokumentima. Uostalom, i izvan područja arhitekture na kraju 15. stoljeća humanističkim su idejama bili otvoreni razni putovi.

⁷¹ Brunelleschijeve prozore anticipiraju oni na palači Capponi (prijelaznih trecentističkih oblika), koji pak odgovaraju prikazima kuća na pozadinama slika Masolina i Masaccia u Carmini.

⁷² Za izradu kaneliranih pilastara koji su trebali dijeliti oslikana polja isplaćen je 1452. godine.

⁷³ E. Battisti, Filippo Brunelleschi, Milano 1976, str. 74.

⁷⁴ Isti portal ima i palača Gondí (Giuliano da Sangallo); neki ga autori izvode iz prikaza palače na pozadini sarkofaga Apostola (Vatikanske Grotte).

⁷⁵ Prozore viših katova jednako oblikovane imaju brojne kuće na planu Buonsignori (prva polovica 16. stoljeća) i na projektu Baccia d'Agnola za Piazzu degli Strozzi u Firenci (R. de Fusco, L'architettura del Quattrocento, Torino 1984.).

⁷⁶ U Rimu se javljaju iznimno na kući u via Giulia 82, ali je zanimljivo da je riječ o jednoj od onih kuća koje je papa Giulio II. prepustio Firentincima kao naknadu za eksproprijacije izvršene za proboj ulice. Kuća je građena krajem 15. stoljeća (Salerno, Spezzafero, Tafuri, Via Giulia, Rim 1975, str. 262). Na palači kardinala Riaria (Cancelleria) smatraju se lombardskom komponentom, a isto im je ishodište zacijelo i na palači kardinala Adriana Castellesija koju projektira Bramante između 1499. i 1503. godine.

⁷⁷ Između 1427. i 1452. Michelozzo je preuredio medičejske utvrde Trebbio, Cafaggiolo i Careggi u ladanjske rezidencije. Cosimo Medici naručio je 1455. projekt za vilu u Fiesoleu. Konstrukcijski problem postava vile na kosi teren riješio je zamašnom (i veoma skupom) izvedbom supstrukcija u koje je smjestio gospodarske prostorije. U Trstenom kosina nije toliko izražena, ali su osnovna dispozicija cjeline i odnos kuća-vrt-krajolik analogni.

Gučetićev ljetnikovac očigledno je na razini onodobnog promišljanja života u villi i njezina oblikovanja u Italiji. Koncept vile koji će ondje na kraju stoljeća prevladati, pogotovo nakon objavljivanja Albertijeva traktata *De Re Aedificatoria* (1485.), znači napuštanje regionalnih prototipova i obnovu davnih najviših uzora života na ladanju. Idealni prostor u kojem će se to ostvariti trebao je povezati dotad odvojene oblike ladanjskog života - *otium* i *negotium*.

Dubrovnik, prozor na zapadnoj fasadi Divone

S obzirom na prethodnu izgradnju i na onu koja će uslijediti, Gučetićev se ljetnikovac čini neponovljenom epizodom humanističke arhitekture. Određenost i razina njegove prvobitne koncepcije u kasnijim su se razdobljima samo potvrđivale. Za dubrovačku arhitekturu 15. stoljeća taj je ljetnikovac i paradigmatički. Slika se njegova u Trstenom uspostavlja postupnim povezivanjem riječi, brojki, kamenih ulomaka, pretpostavki. Jednako se tako od dokumenata, opisa, stihova, zapuštenih dolaca i ruševina uspostavlja i slika dubrovačkog izvangradskog ladanjskog krajolika 15. stoljeća.

DOKUMENT

Die X decembris 1494.

Ser Johannes Marini de Goze ex una parte et Bartholus et Franciscus Charlichi lapicide de Corzola ex altera parte unanimiter et concorditer tulerunt notario cathastici infrascripti pactum, quod hic mandaverunt registrari pro eius firmitate et pro tutela ipsarum partium tenoris subsequutis, videlicet:

Bartholo et Francisco Charlichi de Corzula tagliapetre obligando se et tuti li beni soi a miglior tenente hano promesso et convenuto a ser Johanne Mar(ini) Vite de Goze presente et acceptante de dare et consignar al dicto ser Johanne alla marina sotto Tersteno al piu tardi per tuto magio proxime futuro li infrascritti lavoreri de scarpello di Corzula, boni et belli ad laude de chadauno loro scharpionicho, videlicet: Primo, porta una larga brazarum 2,1/2, alta brazarum 4 con denti.

Item, secunda porta larga brazarum 2, alta brazarum 4 cum li denti.

Item, terza porta larga brazarum 1,1/2, alta brazarum 3,1/2.

Item, finestre cinque large brazarum 1,1/2, alte brazarum 2,1/4 chadauna.

Item, armario uno largo brazarum 2, alto brazarum 3,1/4. Et questo sopradicto lavorero allo morello secondo est in casa de ser Marin And(ree) de Ragnina alla Isola di mezzo al prexio de grosso uno, pizoli vinti lo palmo.

Item, fenestre sei tonde al modo di quella est in botega de ser Zoganne Lu(ce) di Sorgo alla Piazza a perperi quatro, grossi tre per chadauna de le dicte sei fenestre.

Item, pillo uno per sala longo brazarum 2,1/4, largo brazarum 1 dentro via cum due pianthe et colone quatro et cum arco de sopra com archeti et una pedata per perperi sei.

Item, due chaminate al modo et morello de quello de ser Zugno Sig(ismundi) de Zorzi in Gravosa cum li denti di testa di lion a perperi cinque, grossi sei per chadauna.

Item, denti numero 54. Item, denti incastrati numero 30, a grosso uno, pizuli diexe per chadauno.

Item, colone numero 26 per pergolata secondo sono quelle de ser Zugno Sig(ismundi) de Zorzi in suo zardino in Gravosa al prexio che ha comprato el dicto Zugno le sue.

Item, pillo uno per cosina longo brazarum 2, largo brazo uno cum una piantha e colone due. Et questo sopradicto pillo dicunt dari dicti Bartholo et Francesco senza pagamento.

Et confessano li dicti Bartholo et Francesco haver habuto et receputo dal dicto ser Zohanne in raxon et conto de li dicti lavoreri ducati doro diexe. Unde etc. Hec autem carta etc. Iudex et testes ultrascripti.

Debita notariae 74, 104'-105.

VILLE QUATTROCENTESCHE NEL TERRITORIO DI DUBROVNIK E LA VILLA DI GUČETIĆ A TRSTENO

Nada Grujić

La villa di Gučetić a Trsteno (che venne edificata dal 1494 al 1502) si distingue dalle costruzioni precedenti di questo tipo situate nel territorio di Dubrovnik. L'argomentazione di questa tesi poggia sull'illustrazione delle caratteristiche principali dei resti delle ville quattrocentesche e su quelle menzionate nei documenti, che denotano la trasformazione delle forme medievali: l'organizzazione del complesso della villa riprende quella delle strutture extraurbane, la forma dell'edificio viene mutata dell'architettura urbana.

La caratteristica principale delle ville quattrocentesche è la loro polimorfia (accanto ai dominanti tratti regionali); i testi contemporanei rivelano che anche le loro funzioni erano separate: la villa destinata all'intrattenimento si distingueva da quella destinata alla cura del podere. Nel territorio di Dubrovnik accanto a certe forme comuni a un'area culturale più vasta (la casa seguita dall'orto) nel Quattrocento viene inaugurata una forma specifica di villa - dalla pianta a L (villa a un piano, cui al pianterreno viene aggiunta un'ala sovrastata dal terrazzo) che nel Cinquecento diventerà norma.

Tuttavia la villa di Gučetić a Trsteno non ha elementi annessi e il contratto del 1494 con l'ordinazione degli elementi scolpiti, come pure i loro frammenti conservati mostrano che essa rappresenta l'esempio più antico dell'uso di forme prettamente rinascimentali ed è la sola costruzione con le finestre ad arco semicircolare al primo piano. La villa di Trsteno è circondata dal giardino ed è anche il centro di un grande podere. Proprio la fusione delle funzioni che fino ad allora rimanevano separate, quella economica e quella residenziale, è una caratteristica della villa rinascimentale che viene realizzata verso la fine del Quattrocento sul modello di quella antica. Queste caratteristiche morfologiche e funzionali rivelano la conoscenza delle idee e delle tendenze dell'architettura umanistica del tempo.